

Zsille Gábor

NEVE: CSÉBY G. FORDÍTÁSAI

Műfordítás-irodalmunk – valljuk be – minden tiszteletreméltó törekvés ellenére komoly hiányokkal küszködik. Szinte bármely nemzet irodalma esetében találni olyan, fontos és rangos szerzőt, akinek magyar nyelvű megjelenése évtizedek (vagy évszázadok) óta várat magára. Különösen igaz ez a lengyel szépirodalomra. Most legyen elég csupán a XVIII. századi nemesi író, a nagy nemzeti klasszikusnak számító Aleksander Fredro nevére hivatkoznunk, aki mindmáig nem lépett a magyar olvasók elé. Ám Witold Gombrowicz-ot, a lengyel abszurd 1969-ben elhunyt mesterét is felemlíthetjük, akinek korszakos jelentőségű, háromkötetes Naplójából hazánkban csak az első kötet jelent meg. A magyar kiadókatól a lengyel költészet sem részesült módfelett buzgó kényeztetésben. Az ötvenes évektől az úgynevezett rendszerváltásig, vagyis 40 esztendő alatt hazánkban összesen 11 lengyel költőtől jelent meg verseskötet. Közülük hárman (Adam Mickiewicz, Juliusz Slowacki, Cyprian Kamil Norwid) a romantika korának félerkéltetlen triászát alkotják; a többi 8 kortárs szerző. Emellett két antológiában (A föld fényei, 1967 és Lengyel költők, 1969) mutatkoztak be érdemben lengyel poéták. Az önálló kötetre méltatott 11 szerző személye azt mutatja, hogy a kiválasztás mindig a lehető legcélirányosabban történt, az éppen legbántóbb hézagok betömődésére irányult, és nem adott módot holmi nagyvonalú kalandozásra, a felfedezés kockázatára. A rendszerváltást követően, amikor is a világlíra addigi legfőbb kiadója, az Európa üzleti szempontok alapján beszüntette a verseskötetek megjelenését (azóta kizárólag prózával foglalkoznak), semmit sem javult a helyzet. Továbbra is szellemi tűzoltás folyik, a több évtizedes tartozások törlesztése – azzal a különbséggel, hogy most egy-egy kisebb kiadó vállalja a pénzügyileg reménytelen megjelenést, és a zűrzavaros könyvterjesztés miatt minderről még az érdeklődő közönség sem tud. Az elmúlt másfél évtizedben 9 önálló verseskötet a termés, illetve 2 lengyel antológia (Nők, kezdőknek és haladóknak. Hét lengyel költő, 2003; Eltávozott ajándékok, 2003). Megjegyzendő, hogy ezt az összesen 11 könyvet 5 műfordító hozta létre: Bella István, Cséby Géza, Gömöri György, Kovács István és Zsille Gábor.

Ezért is olyan örömdetes fegyvertény, hogy 2004 elejére, 800 példányban megjelent Az égbolt hajfonatai című antológia, amely alcíme szerint a XX. századi lengyel költőket gyűjti csokorba, 330 oldalon. Létrehozó mindenese Cséby Géza, az 1947-ben született, anyai ágon lengyel származású, Keszthelyen élő polonista, a lengyel kultúra elkötelezett népszerűsítője. A felvezetőm-

ben vázolt viszonyainkra fölöttébb jellemző, hogy a mű papírra születéséhez szükséges summát 9 szervezet és Balaton-parti cég adta össze.

A gyűjteményben kerekén 50 lengyel költő lép a magyar olvasó elé, néhányuk (Kazimierz Wierzyński, Jan Spiewak, Tadeusz Kubiak, Małgorzata Hillar, Krzysztof Karasek) kötetben most először, döntő többségük viszont már szerepelt korábbi antológiákban. Vagyis Cséby fő célja nem a járatlan ösvények feltérképezése volt, hanem – az alcím meghatározásának szellemében – a méltó keretbe foglalás. A kötet kétnyelvű: a magyar változat balján végig ott olvasható a lengyel eredeti is, a több mint háromszáz oldalas terjedelem így áll össze. Költőnként legkevesebb 2-2 verset találunk; egyes fontosabb szerzők 3-4 verssel vannak jelen; kivételezett szerzők, mint például 1996 Nobel-díjasa, az eragadó idős hölgy, Wisława Szymborska 5 verssel; az abszolút csúcstartó pedig a 7 költeménnyel szereplő Tadeusz

Rózewicz. Egyértelmű, hogy mindeme különbségtétel Cséby Géza személyes értékítéletét tükrözi – s mindjárt hozzátehetjük, hogy e „privát kánon” döntően egybeeseng az irodalomtörténészek véleményével. Ezt támasztja alá a tény, hogy két jeles polonista is nevét adta a kötethez: a lektori jelentést író Szenyán Erzsébet, illetve az Utószót jegyző Kovács István. (Ez utóbbit a kiváló Jerzy Snopek professzor, az első számú lengyel Petőfi-szakértő ültette át.) Magam úgy vélem: jó, hogy Cséby bátor volt ily módon különbséget tenni az egyes szerzők között, és az is nagyon szerencsés, hogy mindenkitől legalább két verset választott.

Szögezzük le: 50 költővel, illetve a felkutatott örökösseikkel lelevelezni a jogdíj ügyét, majd tucatnyi helyről anyagi támogatást szerezni már önmagában méretes feladat – s akkor még nem beszéltünk a versek kiválasztásáról, nem mellékesen pedig a magyarra fordításukról... Szenyán Erzsébet lektorként nem véletlenül emeli ki: „Ahhoz, hogy valaki ilyen hallatlanul átfogó kötetet hozzon létre, óriási elszántság, már-már elhivatottság, kitaró munka és megfelelő alázat szükségeltetik. Csak elismeréssel szólhatok Cséby Géza teljesítményéről. Nem olyan könnyű dolog 50 különböző stílusú, világlátású költő bőrébe bújni.”.

A válogatásról kijelenthetem: méltó és igazságos, illő és üdvös. Nem biztos, hogy az elmúlt század kizárólag 50 legjobb lengyel költője került be – az viszont biztos, hogy egyetlen olyan költőt sem találok, aki méltatlanul hiányozna. (Hanem egyet talán mégis: ő az 1954-ben született Bronislaw Maj.) Cséby lírai panoptikuma a több művészeti ágban is zseniális, 1907-ben elhunyt Stanislaw Wyspianski-val nyílik, és az ún. 68-as nemzedék, az Új Hullám költőivel (Adam Zagajewski, Bohdan Zadura) zárul. Ugyanakkor fontos rámutatnom: a gyűjtemény „legifjabb” költője, az 1946-os születésű Stanislaw Baranczak is elmúlt már 60 éves. Vagyis a fiatalabb nemzedékek, a jövőt is jelentő lengyel szerzők bemutatása majd egy újabb antológia feladata lesz.

Költő-műfordítóként természetesen tartom, hogy egyes verssorok, fordulatok átültetését én másképpen oldanám meg, mint ahogy azt Cséby tette – ez nyilván nem baj, és úgy szép a világ, hogy kerek. Annál problematikusabbnak érzem a versek kiválasztását: Cséby a legfontosabb költőket gyűjtötte egybe, de nem az ő legfontosabb verseiket. Olykor mintha ötletszerűen döntött volna, túlságosan teret engedve a szubjektív olvasói érzéseinek. Például a Nobel-díjas Czeslaw Milosz (1911-2004) több mint 70 évet felölelő munkásságából 4 verset hoz. A Campo di Fiori című 1943-ban keletkezett, nagy költemény, antológiadarab. Ám a másik három Milosz-vers, amelyeket Cséby beszerkesztett, már egyáltalán nem az: egy 2000-ben megjelent, tehát roppant kései kötetből valók, és még azon belül sem a legjobb darabok. Egy olyan korszakos nagyságot, mint Milosz, erősebb versekkel kellett volna reprezentálni. Hasonló a

véleményem Anna Swirszczynska, Halina Poswiatowska és Adam Zagajewski esetében. Merek így beszélni, mert történetesen jómagam éppen e szerzőktől 100-100 verset fordítottam magyarra, rálátok az életművükre.

Az antológia valódi erőssége a függeléként közölt Életrajzok. Cséby időrendben, 8-10 sorban bemutatja a szerzőket, lényegre törően idézve egy-egy irodalomtörténeti mondatot. Ha valaki semmi mást, csupán e tizenkét oldalt elolvassa, már megfelelő tájékozottságot szerezhet az elmúlt század lengyel költészetéről.

Hadd „fecseggjek ki” egy vicces mozzanatot a mű fogadtatásáról! A kötet belső címlapján – kissé szokatlan módon – a szerző neve helyén az szerepel: CSÉBY GÉZA FORDÍTÁSAI. Valódi úriemberként Géza minden érintett lengyel költőnek küldött egy-egy tiszteletpéldányt. A Krakóban élő Ewa Lipska (aki mellesleg a kortárs líra legszükebb élvonalába tartozik), valódi úrihölgyként saját verseskötönyve egy példányával viszonzta az ajándékot. Dedicációként pedig azt írta: „Cséby Géza Fordításai úrnak, szívélyes üdvözléssel”.

2004 kora tavaszán, a budapesti Lengyel Intézetben házigazdája lehettem e kötet bemutatójának. Akkor, az értő közönség előtt elmondtam, most pedig leírom: számomra a műfordító Cséby Gézánál is fontosabb a kultúraszervező, irodalommozgató Cséby Géza. A keszthelyi Goldmark Károly Művelődési Ház igazgatójaként, a kaposvári lengyel-magyar baráti társaság prominens tagjaként évtizedek óta felbecsülhetetlen szolgálattal tesz a két nép hagyományos barátságáért, a kulturális szálak szorosabbra fűzéséért. Nem véletlenül kapta meg az ezredfordulón a Lengyel Köztársaság Érdemrendjének lovagkeresztjét. Hanem a Hévíz című folyóirat szerkesztésében végzett munkájára is hivatkozhatunk. Cséby Géza jóleső kultúremler, a vidéki magyar értelmiség vonzó (és sajnos ritka) zászlóvivője. Antológiája e következetesen vállalt szerep termése.

XX. századi lengyel költők:

Az égbolt hajfonatai.

Cséby Géza fordításai,

Bem József Lengyel Kulturális Egyesület,

Budapest, 2004